

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
ĐẠI HỌC ĐÀ NẴNG

LÊ KHÁNH HÀ

**ĐẶC ĐIỂM TIỂU THUYẾT
NGUYỄN VIỆT HÀ**

**Chuyên ngành : Văn học Việt Nam
Mã số : 60.22.34**

**TÓM TẮT LUẬN VĂN THẠC SĨ
KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN**

Đà Nẵng - Năm 2011

Công trình được hoàn thành tại
ĐẠI HỌC ĐÀ NẴNG

Người hướng dẫn khoa học: : **TS. NGÔ MINH HIỀN**

Phản biện 1: TS. LÊ THỊ HƯỜNG

Phản biện 2: TS. PHAN NGỌC THU

Luận văn sẽ được bảo vệ trước Hội đồng chấm Luận văn thạc sĩ
Khoa học Xã hội và Nhân văn họp tại Đại học Đà Nẵng vào ngày 30 tháng 12 năm 2011.

** Có thể tìm hiểu luận văn tại:*

- Trung tâm Thông tin - Học liệu, Đại học Đà Nẵng
- Thư viện trường Đại học Sư phạm, Đại học Đà Nẵng.

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Không thuộc thế hệ các nhà văn tiên phong trong quá trình đổi mới nền văn học sau chiến tranh như Nguyễn Minh Châu, Nguyễn Khải, hay Lê Lựu... nhưng Nguyễn Việt Hà trong quá trình khám phá, đổi mới về tư duy nghệ thuật tiểu thuyết của mình đã để lại những dấu ấn độc đáo.

Với quan niệm “văn chương bị lặp lại đáng sợ như văn chương nhạt nhẽo”, Nguyễn Việt Hà đã không chấp nhận sự lặp lại trong văn chương. Nhà văn luôn cố công tìm tòi sáng tạo những thể nghiệm mới, phá bỏ nguyên tắc hình thức bất biến, xây dựng quy luật vận động tự thân của tiểu thuyết, buộc người đọc phải suy nghĩ nghiêm túc về hiện thực cuộc sống giống như chính tác giả đã rất “nghiêm túc, có bản lĩnh, có trách nhiệm nghề nghiệp” (Tạ Duy Anh).

Nghiên cứu đề tài *Đặc điểm tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà*, chúng tôi mong muốn khẳng định thành công của tác giả trong quá trình thể nghiệm tiểu thuyết trên cả phương diện nội dung và nghệ thuật đồng thời, làm nổi bật những đóng góp của nhà văn trên hành trình tự làm mới mình, đưa tác phẩm văn chương xích lại gần hơn với cuộc sống.

2. Lịch sử vấn đề

Đã có không ít ý kiến nhận xét, đánh giá và phê bình về tiểu thuyết *Cơ hội của chúa* và *Khải huyền muộn* của Nguyễn Việt Hà. Các công trình này đã quan tâm đến nội dung và chủ đề của tác phẩm cũng như khám phá một số nét độc đáo trên bình diện nghệ thuật.

Một số tác giả như Nguyễn Huy Thiệp trong *Khải huyền muộn - cảm hứng và những dấu hiệu của hình thức nghệ thuật đương đại trong tiểu thuyết* [57], Phùng Gia Thế trong *Tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà và thi pháp hậu hiện đại* [56] đã nhận định về sự chòng chẹo thời gian và việc “chơi cùng cái hỗn loạn”

của cuộc sống, mô hình cấu trúc tác phẩm độc đáo, cũng như nghệ thuật nghịch dị và giễu nhại... trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà.

Nguyễn Chí Hoan trong “*Khải Huyền muộn*”, cuốn tiểu thuyết về chính nó, khi xem xét cấu trúc của tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà đã đánh giá: “cái hiệu quả đáng kể nhất của cấu trúc các nhân vật phân thân trong cuốn tiểu thuyết này chính là ở chỗ nó đã tạo ra một kiểu không gian ảo. Chúng tôi vay mượn khái niệm “không gian ảo” công nghệ 3D để đưa ra một hình dung về đặc thù cấu trúc của tiểu thuyết *Khải huyền muộn*” [24].

Nhà nghiên cứu Hoàng Ngọc Hiến trong bài viết *Đọc “Cơ hội của chúa” của Nguyễn Việt Hà* đã có những đánh giá khá toàn diện từ những vấn đề khái quát về “những gì thực sự đang diễn ra trong xã hội ta thời kỳ đổi mới”, những mẫu nhân vật xuất hiện trong tiểu thuyết, đến những chủ đề văn hóa tôn giáo, và một số đặc điểm về nghệ thuật tự sự [23, tr.255].

Khi nói về *Tự sự trong Cơ hội của chúa - cách tân và giới hạn*, Trần Văn Toàn đã tìm hiểu khái lược phương thức tự sự của Nguyễn Việt Hà trong tiểu thuyết *Cơ hội của chúa*, từ mô hình tiểu thuyết đến điểm nhìn trần thuật, giọng điệu, qua đó có những đánh giá nhận định những thành công của tác giả trong tự duy tiểu thuyết [44, tr.422].

Một số công trình khác đã tập trung nghiên cứu tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà trong tương quan vận động, phát triển của tiểu thuyết Việt Nam đương đại. Ở *Một số khuynh hướng tiểu thuyết ở nước ta từ thời điểm đổi mới đến nay và công trình Văn xuôi Việt Nam 1975 - 1995 Những đổi mới cơ bản*, PGS. TS Nguyễn Thị Bình khi tìm hiểu đặc điểm chung của nền tiểu thuyết Việt Nam sau chiến tranh có đề cập đến tác giả Nguyễn Việt Hà, tuy nhiên chưa đi vào nghiên cứu chuyên sâu về tiểu thuyết nhà văn này.

Tác giả Đoàn Cẩm Thi trong *Cơ hội của Chúa: từ nhật ký đến hậu trường văn học* [58] có nhận xét rằng sức hấp dẫn của tiểu thuyết *Cơ hội của chúa* không dừng lại ở sự phong phú của các chủ đề về tình yêu, tình bạn, tình anh em, các lĩnh vực như tôn giáo, chính trị, kinh tế văn hóa... mà còn ở sự thể

nghiệm nghệ thuật độc đáo ở cái tôi đa dạng với lối kể chuyện ở ngôi thứ ba, thể loại tự sự ở ngôi thứ nhất, văn nhái, truyện lồng truyện, tiểu luận. Trong sự nhìn nhận tương quan với một số tiểu thuyết của các nhà văn như Bảo Ninh, Trần Vũ, Tạ Duy Anh, Thuận, Nguyễn Bình Phương, Đoàn Cẩm Thi khẳng định chủ đề văn học viết về văn học, đã đang và sẽ tiếp tục ám ảnh Nguyễn Việt Hà.

Ở bài viết *Nghệ thuật tổ chức điểm nhìn trong tiểu thuyết Việt Nam thời kì đổi mới* tác giả Mai Hải Oanh, đăng trên tạp chí *Nghiên cứu văn học*, số 10, năm 2007 lại đề cập đến hiện tượng “gấp bội điểm nhìn” trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà, ở đó một nhân vật được nhìn cùng lúc với nhiều điểm nhìn khác nhau, và kỹ thuật lồng tiểu thuyết với kết cấu độc đáo.

Trong *Khuynh hướng lạ hóa trong tiểu thuyết, truyện ngắn Việt Nam đương đại - một số bình diện tiêu biểu* [54], tác giả Nguyễn Thành có đề cập đến kết cấu tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà theo lối truyện lồng truyện và sự tổng hợp thể loại.

Đỗ Ngọc Thạch trong tiểu luận *Vài đặc điểm văn xuôi hiện đại* [51] lại xem tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà là cái nhìn về một đời sống hỗn loạn, đổ vỡ, với sự thay đổi điểm nhìn và ngôi kể liên tục, tính phân mảnh của chủ thể, biến tiểu thuyết thành một trò chơi ngôn từ. Tác giả “xem đời sống như một sự hỗn loạn, như những mảnh vỡ, tâm thế hồ nghi tồn tại, đánh mất lý tưởng, loay hoay vô hướng, cõi nhân sinh thiếu vắng tính người, nhà văn bất lực, không đi tìm chân lý, trật tự cho đời sống nữa, mà “chơi” cùng nó”.

Nhìn chung, các công trình nghiên cứu về tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà vẫn chỉ dừng lại ở những nhận định, đánh giá mang tính khái quát. Chưa có công trình nào nghiên cứu đầy đủ về đặc điểm nội dung và nghệ thuật tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà. Chính vì thế, trong công trình nghiên cứu này, chúng tôi không chỉ làm rõ đặc điểm tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà mà thông qua đó góp phần hiểu rõ sự vận động và những đóng góp của tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà đối với sự phát triển chung của tiểu thuyết Việt Nam đương đại.

3. Đối tượng và giới hạn vấn đề nghiên cứu

3.1 Đối tượng nghiên cứu:

Tiểu thuyết *Cơ hội của chúa* và *Khải huyền muộn*.

3.2 Phạm vi nghiên cứu:

Các vấn đề liên quan đến đặc điểm nội dung và nghệ thuật trong tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà.

4. Phương pháp nghiên cứu

Trong công trình này, chúng tôi đã sử dụng phương pháp:

- Phương pháp hệ thống - cấu trúc
- Phương pháp so sánh
- Phương pháp thống kê
- Phương pháp phân tích - tổng hợp

5. Đóng góp của luận văn

Thông qua việc nghiên cứu các đặc điểm tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà, chúng tôi muốn khám phá ở chiều sâu những vấn đề nội dung và nghệ thuật trong các tiểu thuyết của nhà văn này, cung cấp một cái nhìn hệ thống, khoa học về các tác phẩm của nhà văn đồng thời góp thêm một tiếng nói khẳng định vị trí của Nguyễn Việt Hà trong nền tiểu thuyết Việt Nam đương đại.

6. Cấu trúc luận văn

Ngoài phần *Mở đầu*, *Kết luận* và *Tài liệu tham khảo*, luận văn gồm 3 chương:

Chương 1: *Tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà trong sự vận động của tiểu thuyết Việt Nam đương đại*

Chương 2: *Thế giới nhân vật trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà*

Chương 3: *Biểu hiện nghệ thuật trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà*

Chương 1

TIỂU THUYẾT NGUYỄN VIỆT HÀ

TRONG SỰ VẬN ĐỘNG CỦA TIỂU THUYẾT VIỆT NAM ĐƯƠNG ĐẠI

1.1. Con đường đến với tiểu thuyết và quan niệm nghệ thuật về con người của Nguyễn Việt Hà

1.1.1. Con đường đến với tiểu thuyết

Nguyễn Việt Hà sinh ngày 12 - 7 - 1962. Tác giả nhận mình là người công giáo. Sau khi tốt nghiệp đại học kinh tế, Nguyễn Việt Hà làm việc cho một ngân hàng nhưng không lâu sau ông quyết định trở thành nhà văn. Ngoài tiểu thuyết, tác giả còn viết truyện ngắn và tiểu luận cho các báo và tạp chí.

Tiểu thuyết đầu tay của Nguyễn Việt Hà *Cơ hội của Chúa* được in năm 1999, xuất hiện ồn ào trên văn đàn, mang chút “hương vị tai tiếng”. Tập truyện *Của roi* (2004) cũng gặt hái nhiều thành công. Năm 2005, tác giả xuất bản tiểu thuyết *Khải huyền muộn*. Ngoài ra Nguyễn Việt Hà còn là tác giả của các tạp văn *Nhà văn thì chơi với ai*, *Mặt của đàn ông*, *Đàn bà uống rượu*.

Nguyễn Việt Hà xem viết văn là đam mê của mình và đó là công việc cần tới sự sáng tạo. Nổi bật với giọng văn tung tung, thách thức, kết hợp với lối dẫn truyện độc đáo, các tác phẩm của nhà văn đã thu hút không ít độc giả.

1.1. 2. Quan niệm nghệ thuật về con người

Tìm hiểu hai tiểu thuyết *Cơ hội của chúa* và *Khải huyền muộn* của Nguyễn Việt Hà, có thể thấy sự nhất quán trong quan niệm nghệ thuật về con người của tác giả.

Ở tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà, các nhân vật chính đều mang những khát vọng trong sạch và rất thiêng liêng nhưng lại dần bị dung tục hóa, bị bào mòn

trong cuộc sống đời thường. Tuy nhiên ở họ luôn tồn tại “chút gì đó của những day dứt, trăn trở”.

Điểm đặc biệt ở Nguyễn Việt Hà là nhà văn còn nhận thấy phần dôi ra của *tính cách người*, phần chi phối nhiều hơn đến cuộc sống của mỗi người, để rồi ngay trước mọi va đập của cuộc sống, “nhân cách” có thể bị méo mó, biến dạng nhưng tận sâu thẳm tâm hồn nhân vật, vẫn là cuộc đấu tranh không ngừng nghỉ hướng đến sự “trong trẻo” và thiên lương.

Có thể thấy trong quan niệm về con người của Nguyễn Việt Hà tồn tại cả những con người thuần thiện và những con người thuần ác. Đây là điểm khá thú vị trong hành trình phát giác chiều sâu, chiều xa, chiều lẩn khuất trong tâm hồn con người của nhà văn.

1.2. Tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà trong sự ảnh hưởng của các lý thuyết văn chương hiện đại

1.2.1. Ánh sáng Phân tâm học

Với Nguyễn Việt Hà, viết văn là sự giải thoát, nhưng phải là sự giải thoát cho con người bên trong người nghệ sĩ. Không dừng lại ở vấn đề này, tác giả còn nhấn mạnh đến hành trình sáng tạo, đó là con đường nhiều vất vả, nhưng cũng rất thú vị.

Có thể dễ dàng bắt gặp trong tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà kiểu khai thác “cá nhân hóa tâm hồn” con người. Tác giả đã ứng dụng sáng tạo lý thuyết Phân tâm học của Freud bao gồm các yếu tố về sáng tạo nghệ thuật, những giấc mơ, tính dục, bạo lực... trong quá trình xây dựng chiều sâu tâm lý nhân vật.

1.2.2. Sắc màu Hậu hiện đại

Rất dễ nhận thấy là tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà mang đậm dấu ấn tiểu thuyết Hậu hiện đại.

Ảnh hưởng lý thuyết Hậu hiện đại, cái tôi nhân vật trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà thường được thiết lập lại như là một “cái tôi ngoại biên, tan biến, phi trung tâm”. Và khi thực tại trong một thế giới bất định, không có mẫu hình lý tưởng và trường cửu để hướng đến, con người buộc phải bước vào

những cuộc phiêu lưu mới. Vì thế, các nhân vật trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà luôn phải phiêu lưu trên hành trình kiếm tìm giá trị trong sự va đập không ngừng với cuộc sống. Họ có thể đánh mất chính bản thân mình lúc nào không hay biết.

Trong tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà, từ kịch, nhật ký, thư đến những kiến thức phức tạp và chuyên biệt của Thiền, những mảnh tin tức vặt, chuyện khiêu dâm, chuyện tiểu lâm... đều được sử dụng như chất liệu tạo nên tác phẩm.

Một số đặc trưng khác như sự phá vỡ trật tự thời gian hay sử dụng lối nhại văn... cũng được nhà văn Nguyễn Việt Hà vận dụng để xây dựng tác phẩm của mình. Nhà văn không chỉ xáo trộn trật tự thời gian của quá khứ mà còn làm sai lệch thời gian hiện tại khiến sự mạch lạc theo tuyến tính của tự sự bị rối loạn. Bên cạnh đó, lối nhại văn giúp Nguyễn Việt Hà có thể tạo ra được những khoảng trống, để ngỏ nhiều khả năng suy luận đưa người đọc vào “mê lộ mênh mông những tầng ý nghĩa”.

Ngoài ra sự hoài nghi, tư tưởng cơ bản của văn chương Hậu hiện đại còn được Nguyễn Việt Hà thể hiện một cách rõ ràng, nhất là đối với ngôn ngữ. Điều này đã phá tính nhân quả, nội dung và hình thức của tác phẩm.

Chương 2

THẾ GIỚI NHÂN VẬT TRONG TIỂU THUYẾT

NGUYỄN VIỆT HÀ

2.1. Con người đổ vỡ niềm tin

2.1.1. *Bất lực và chấp nhận thực tại*

Trong hai tiểu thuyết *Cơ hội của chúa* và *Khải huyền muộn* của Nguyễn Việt Hà có tới 12 lần xuất hiện từ “bất lực” và 32 từ “chấp nhận” xoay quanh các nhân vật chính. Họ bất lực trong cuộc vật lộn với cái tôi cá nhân, loay hoay trong câu hỏi mình đang sống hay chỉ đang tồn tại? Bơ vơ trong cõi nhân sinh “quá là nhiều người ác, quá là nhiều việc ác”, tâm hồn con người trở nên trống rỗng, bại hoại vô định, vô hướng và sâu xa hơn nữa là *vô nghĩa lý*.

Với các nhân vật trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà, khi cuộc kiếm tìm sự thanh thản nơi tâm hồn của con người trở thành ảm số, thì ngay cả niềm tin tôn giáo, thứ cứu rỗi con người dường như ngày một trở nên mơ hồ hơn.

Cuộc sống hối hả, phức tạp tạo cho con người nhiều sức ép. Trong ngập chìm buồn chán, cách mà con người trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà lựa chọn để giải tỏa chỉ có thể là ăn nhậu, uống bia rượu, tụ tập vui triền miên và trút giận lên người thân, đồng nghiệp... Hiện trạng này kéo dài, nặng nề, khiến con người dần chìm vào sự cô đơn, tinh thần bị bào mòn bởi dục vọng vật chất. Đổ vỡ niềm tin, bất lực trước thực tại, con người không cân bằng được đời sống tinh thần, chấp nhận tham dự vào trò chơi cuộc sống với luật chơi nghiệt ngã là sự cào bằng cảm xúc.

2.1.2. *Hoang mang về tương lai*

Trong tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà, các nhân vật thường rơi vào vòng lẩn quẩn không biết mình sẽ được dẫn tới đâu. Họ trần trụi với những câu hỏi

về kiếp người mà không tìm được câu trả lời đích đáng về ý nghĩa sự tồn tại và làm thế nào để vượt qua được những nỗi đau khổ.

Các nhân vật cứ quần quanh trong tâm trạng của những con người bất động như thế, ngày này qua ngày khác, họ hoang mang đi vào một tương lai bất định.

Ở tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà, chúng ta có thể bắt gặp sự trần trụi và day dứt của những con người mang trong mình khát vọng và niềm tin nhưng ngày một trở nên tầm thường trong kiếp “sống mòn”. Với họ, cuộc sống là tập hợp của những mâu thuẫn: thiện - ác, sinh - tử, sướng - khổ... Hiện tại là thế, và tương lai cũng sẽ như vậy. Làm gì có khái niệm ngày mai khi tương lai cũng là diễn lại quá khứ. Để rồi con người “bãi hoải bàng hoàng bối rối bưng tỉnh, chợt nhiên thấy mình trống rỗng vô nghĩa. Mà vô nghĩa nhất là thấy cuộc đời nhạt nhẽo của mình cũng có một ý nghĩa. Đó là khi sống gần hết với nó thì mới biết nó vô nghĩa đến chừng nào”.

2.2. Con người suy tư và khát vọng

2.2.1. Về văn chương

Sáng tạo nghệ thuật trước hết là một phương tiện giải thoát, nó giúp cho người viết có thể xây dựng thế giới tưởng tượng, qua đó thỏa mãn khát vọng của riêng mình.

Nguyễn Việt Hà luôn kiên định trên con đường đi của mình với quan niệm “Khoa học hay văn học nói riêng, cũng như những nghệ phẩm có tính nghệ thuật thuần túy nói chung không nhất thiết phải phổ cập. Đã là nhận thức chủ quan thì bất chấp những cái nhìn khách quan. Mọi sự ưu tú đều mang số ít, số đông chỉ có vai trò khi cái quá trình nào đó đã hoàn thiện hoặc đã đến điểm dừng” (Khải huyền muộn). Vì thế, việc sáng tạo phải mang tính cá nhân, bộc lộ khả năng sáng tạo của mình hơn là đi hướng dẫn người đọc.

Trong quan niệm của Nguyễn Việt Hà, bản chất của văn học là sáng tạo nên hoạt động viết văn của các nhân vật không chỉ đơn thuần là để giải tỏa mà đây thực sự còn là công việc sáng tạo của người nghệ sĩ có ý thức nghề nghiệp.

Nhà văn không có quyền biết trước hết tất cả suy nghĩ, hành động của nhân vật. Mỗi trang viết mới luôn tiềm ẩn những bất trắc không đoán định được.

Một khi quan hệ nhà văn và độc giả thoát ly khỏi quan niệm một chiều, Nguyễn Việt Hà dành nhiều khoảng trống cho bạn đọc tham gia như những người đồng sáng tạo để tác phẩm đi trọn chặng hành trình của nó.

Với lối viết hư cấu lồng trong hư cấu, Nguyễn Việt Hà đã khiến cho văn học và đời sống nhiều lúc nhập nhằng nhau. Nhưng tác giả quan niệm, trí tưởng tượng phong phú của nhà văn là trí tưởng tượng chắp cánh cho hiện thực chứ không phải bóp méo hay tô hồng hiện thực.

Thông qua việc xây dựng nhân vật nhà văn, Nguyễn Việt Hà bày tỏ quan niệm của mình về văn chương nghệ thuật và người viết văn. Với Nguyễn Việt Hà, để trở thành nhà văn, người viết trước hết phải giải quyết được những vấn đề của chính mình. Bởi nhà văn là một người bình thường, với những khát vọng, những ám ảnh, thăng hoa và hai mặt tốt, xấu cùng song song tồn tại.

Con đường của một nhà văn là rất ngắn nhưng con đường của sự sáng tạo lại rất dài, con đường này có lúc nhà văn sẽ đồng hành cùng tác phẩm, con đường này có lúc nhà văn sẽ đồng hành cùng tác phẩm, nhưng có lúc tác phẩm tự đi một mình. Vấn đề là trên con đường ấy, tác phẩm phải chứa đựng những ý thức trăn trở của nhà văn về trách nhiệm của người cầm bút.

2.2.2. Về con người và cuộc đời

Hoàn cảnh có thể làm con người thay đổi, đúng hơn có thể gây ra sự biến dạng cho phần nhân cách của con người, để rồi phần tốt phần xấu trong mỗi cá thể cứ quay cuồng vật lộn dẫm đạp nhau. Đó chính là chiều xoay của cuộc sống. Trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà, để đạt được những dự vọng và khát vọng của mình, con người có thể đối xử với nhau một cách tàn nhẫn. Họ trở nên nhỏ bé, tầm thường hơn trong kiếp “sống mòn” của mình.

Nhưng mặc dù phải sống trong một thực tại nghiệt ngã với xấu, ác, tàn nhẫn trong cái “nhe răng” giữa người với người, Nguyễn Việt Hà cũng như các nhân vật của mình vẫn hiểu được giá trị của niềm tin. Với họ, sự tha thứ, ân hận,

sám hối, vẫn là những chiều kích của những giá trị nhân bản trong con người. Bởi có một tòa án tự vấn luôn tồn tại trong mỗi bản thể con người, tiềm tàng khả năng gây ra tâm bệnh. Mỗi trang viết của Nguyễn Việt Hà lấp lánh sự tin tưởng, niềm hi vọng vào cái đẹp và thiên lương, “rằng tất cả những người thiện lương đều có thể mắc lỗi lầm, nhưng không bao giờ rơi vào sự quay quắt đê giả đê tiện” (Cơ hội của chúa). Chính vì thế các nhân vật trong tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà có thể có lúc bất lực, vô định hướng, bỏ mặc ngày mai, nhưng sâu thẳm tận bên trong họ, người đọc vẫn nhận thấy sự đấu tranh không ngừng.

Nguyễn Việt Hà đã vượt xa suy nghiệm về tính người để nhấn mạnh đến vấn đề cách sống, cách lựa chọn, và chấp nhận của mỗi người trước những vấn đề của cuộc sống. Với nhà văn, đó mới là điều quan trọng.

Chương 3

BIỂU HIỆN NGHỆ THUẬT TRONG TIỂU THUYẾT NGUYỄN VIỆT HÀ

3.1. Kết cấu

3.1.1. Kết cấu “Phép đồng hiện”

Sử dụng phép đồng hiện như một nghệ thuật kết cấu tác phẩm, Nguyễn Việt Hà đã tạo nên trong tiểu thuyết của mình những khoảng trống, qua đó mở ra những trường liên tưởng từ độc giả.

Trong các trường liên tưởng đó, có khi thấy tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà được kết cấu theo kiểu kính vạn hoa, một cuộc chơi cùng sự hỗn loạn, phức tạp chông chéo giữa quá khứ, hiện tại nhưng có khi lại thấy tác phẩm có kết cấu như một ngôi sao mà năm nhân vật có ngôi trần thuật đa dạng (viết nhật ký hoặc viết thư) là Hoàng, Nhã, Thủy, Tâm, Bình sẽ là năm đỉnh của ngôi sao, 5 đỉnh này tạo thành một khoảng giữa là câu chuyện chung của 5 người, nhưng mỗi người sẽ có một không gian riêng...

Kiểu kết cấu “Phép đồng hiện” được Nguyễn Việt Hà sử dụng như là một trong những kỹ thuật có thể giúp cho hiện thực được miêu tả một cách khách quan và đa chiều hơn. Nó khiến thế giới tiềm thức và ý thức trong *Cơ hội của chúa* và *Khải huyền muộn* cứ đan xen nhau. Kỹ thuật này góp phần tạo ra những khoảng trống bằng sự “mờ hóa” buộc người đọc phải tham gia vào quá trình sáng tạo như một tiến trình tự sự.

Kết cấu “Phép đồng hiện” còn được Nguyễn Việt Hà tạo ra bằng sự dịch chuyển các điểm nhìn giúp cho tác giả có những cách nhìn sâu sắc hơn về những vấn đề của con người, cuộc sống đồng thời giúp cho người đọc có thể khám phá không chỉ ở bề ngoài mà còn tận bề sâu tâm hồn bên trong mỗi con người.

3.1.2. Kết cấu vòng tròn và kết cấu “truyện trong truyện”

Trong tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà, các nhân vật lần lượt xưng tôi kể những câu chuyện của mình, với những vai trần thuật được dịch chuyển.

Trong tiểu thuyết *Cơ hội của chúa*, cấu trúc vòng tròn được thể hiện qua sự dịch chuyển ngôi trần thuật. Cách tua lại câu chuyện qua ngôi kể của người khác là một điểm thú vị. Chuyện được đề cập đến không chỉ qua ký ức nhớ hay bị nhớ của cái tôi mà còn thông qua lăng kính của người khác. Những bức tranh nhỏ với gam màu riêng được gò lại với nhau, nhưng cũng có thể tách ra độc lập phát triển thành những câu chuyện riêng.

Sang tiểu thuyết *Khải huyền muộn*, kỹ thuật kết cấu truyện trong truyện được tác giả sử dụng để cho câu chuyện tự kể nó được tạo ra như thế nào. Chủ thể sáng tạo và con đường sáng tạo cùng xuất hiện. Câu chuyện của hiện tại và quá khứ cứ cùng song song tồn tại trong tác phẩm, phát triển theo dòng chảy tâm lý nhân vật, để theo đó hai câu chuyện được trần thuật một cách đồng thời. Văn bản, vì thế, bao quát nhiều cuộc đời, nhiều số phận con người, cả trong quá khứ và hiện tại.

3.2. Mô típ giấc mơ

Trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà, tác giả đã để các nhân vật kể nhiều về những giấc mơ của mình và xem đó như một liều thuốc tinh thần “có khả năng huyền diệu lập lại sự quân bình của toàn thể”.

Nguyễn Việt Hà đã sử dụng mô típ giấc mơ như một việc giải tỏa ẩn ức trong chiều sâu tâm thức của các nhân vật. Từ đó vẽ lên khuôn mặt khác của hiện thực, những vùng mờ của tâm hồn và cũng là những vấn đề đầy gai góc của cuộc sống.

Cùng với mô típ giấc mơ và nhiều hệ ký hiệu mang tính biểu tượng, Nguyễn Việt Hà đã khai lộ thế giới vô thức, bề sâu tâm linh của con người làm hiện lên trong tác phẩm của mình những cá thể đầy phức tạp, đa chiều và đầy áp mâu thuẫn ngay với chính bản thân mình.

Cuộc sống hiện lên trong giấc mơ không đơn thuần là sự sao chụp thế giới bên ngoài của nhà văn mà là một mô thức phản ánh cuộc sống, những vấn đề giàu ý nghĩa được tác giả cố công tạo dựng. Bởi dù giấc mơ là thế giới vô thức, nhưng dưới góc nhìn của phân tâm học thì không hề viễn vông phi thực tế mà nó cất lên tiếng nói cho tâm linh, cho khát vọng của con người.

3.3. Ngôn ngữ và giọng điệu

3.3.1. Ngôn ngữ mang nhãn quan hiện thực - đời thường

Trong tiểu thuyết của mình, Nguyễn Việt Hà đã gây ấn tượng bằng thứ ngôn ngữ “cởi mở và hội nhập rất hiện đại” qua cách diễn đạt có phần tung tưng, bất cần, nhưng cũng giàu cảm xúc như những khoảng lặng của tâm hồn.

Trong những trang văn của Nguyễn Việt Hà, hiện thực thường được khắc họa bằng thứ ngôn ngữ bất cần cụt lủn, láo nháo theo kiểu rất đời. Thứ ngôn ngữ này xuất hiện trong những cuộc vui nhảy đầm, uống rượu của giới trẻ, hay của những công chức trước sự “xâm thực” của lối sống hiện đại.

Nguyễn Việt Hà đã tận dụng ưu thế của ngôn ngữ tả kết hợp với ngôn ngữ kể, một mặt để khắc họa hiện thực cuộc sống đang hiện lên như một mê cung chứa đầy mâu thuẫn, mặt khác, thông qua đó, gửi gắm những chiêm nghiệm về cuộc đời và con người của mình.

Sự xuất hiện với tần suất cao những ngôn từ của xã hội hiện đại, ngôn ngữ chợ búa, những câu nói tục, chửi thề, những ngôn ngữ mới được giới trẻ ưa dùng trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà không chỉ mang lại những hiệu ứng nghệ thuật đáng kể mà còn làm “gia tăng tính tốc độ và khả năng biểu đạt tư duy trừu tượng của nó” (Phạm Thị Hoài).

3.3.2. Đa dạng về giọng điệu

Trong *Cơ hội của chúa* và *Khải huyền muộn* của Nguyễn Việt Hà tồn tại nhiều chất giọng khác nhau. Có giọng trung tính, giọng cảm xúc, giọng thâm trầm đậm màu sắc triết lý và đặc biệt là giọng giễu nhại, cái làm nên đặc sắc trong tiểu thuyết của tác giả.

Trong sự cố gắng “nỗ lực kéo văn chương lại gần với cuộc sống”, Nguyễn Việt Hà đã sử dụng giọng giễu nhại, hài hước để bóc trần những điều kệch cỡm, xấu xa trong xã hội, làm rõ những mâu thuẫn đã và đang nảy sinh trong đời sống hiện thực.

Bên cạnh đó, các sắc thái cay nghiệt, chua chát, thâm trầm và triết lý trong giọng điệu tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà cũng tạo ra nhiều ám ảnh cho người đọc về bi kịch của những người đang sống mà tưởng như mình không được sống, cô đơn, mất phương hướng giữa cuộc đời.

Đặc biệt trong tiểu thuyết *Cơ hội của chúa* ta còn thấy có đoạn nhại giọng văn của các văn bản thiên truyện thời Lý Trần. Cách nhại này sử dụng tiếng cười và khai thác cả chức năng trí tuệ. Người đọc cần phải hiểu mới có thể thấy dụng ý của tác giả và nhận thức thêm được vấn đề.

Giọng điệu nghệ thuật trong tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà được xây dựng từ biện pháp giễu nhại với văn phong hóm hỉnh còn để ngỏ nhiều khả năng suy luận, với cái nhìn mang tính gợi mở hơn là sự áp đặt.

KẾT LUẬN

Văn học, suy cho cùng là hành trình khám phá con người trên nhiều bình diện, nhằm hướng con người đến những chuẩn mực văn hóa. Đây chính là điểm khởi đầu và cũng là đích đến của nghệ thuật chân chính. Trên quan niệm nghệ thuật về con người với sự đan xen thiện ác, Nguyễn Việt Hà đã xây dựng những hình ảnh con người như một thực thể phức tạp. Đó là con người đa chiều trong thời gian một chiều và không gian ba chiều. Họ hoàn toàn có thể thay đổi và trở nên xấu xí, góc cạnh hơn trước những cám dỗ. Bởi sức mạnh của đồng tiền đã và đang len lỏi vào tất cả những giá trị của cuộc sống. Theo thời gian những lý tưởng đẹp của con người bị bào mòn. Tuy nhiên, đã là con người thì không ai hoàn hảo cả, con người có quyền được phép sai lầm. Tác giả tin rằng, tận trong sâu thẳm tâm hồn của con người luôn là cuộc đấu tranh không ngừng nghỉ hướng đến sự “trong trẻo”. Nơi những trần trở và day dứt của con người luôn là sự cứu cánh cho những thiên lương.

Không có một hiện thực nào chung cho tất cả. Vì thế, nhà văn phải sáng tạo và không ngừng sáng tạo. Với ý thức lao động nghệ thuật nghiêm túc, những thể nghiệm trong tiểu thuyết của Nguyễn Việt Hà đã có những thành công nhất định. Việc vận dụng kỹ thuật đồng hiện với các biện pháp đảo ngược và xen kẽ dòng thời gian, dịch chuyển điểm nhìn trần thuật và ngôi trần thuật tạo nên lối kết cấu vòng tròn và kết cấu “tiểu thuyết trong tiểu thuyết” đã giúp tác giả có thể khai thác hiện thực cuộc sống đa chiều hơn. Đồng thời, nó cũng góp phần tạo ra những khoảng trống trong tác phẩm, trao cho độc giả quyền suy nghĩ và sáng tạo theo cách của chính mình.

Tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà có sự kết hợp tinh tế giữa ngôn ngữ kể và ngôn ngữ tả. Điều này góp phần làm cho tác phẩm có thể chuyển tải cuộc sống nhanh và nhiều thông tin hơn. Ngôn ngữ tiểu thuyết Nguyễn Việt Hà mang nhãn quan hiện thực đời thường với dài đặc ngôn từ hiện đại, những câu nói tục, chửi thề, những thứ ngôn ngữ mới được giới trẻ ưa dùng... Việc kết hợp ngôn ngữ đa

dạng với sự phong phú của giọng châm biếm, giọng hài hước, tung tung bắt cần, giọng phê phán, giễu nhại... khiến tác giả có điều kiện xoáy sâu hơn vào hiện thực, khai thác được sự đa dạng trong diễn biến trạng thái tâm lý nhân vật, làm cho văn học gần với cuộc sống hơn.

Sự thành công của Nguyễn Việt Hà trong việc nhại giọng văn của văn bản thiên truyện thời Lý Trần, qua đó khẳng định “Con người muốn tự tại trước cuộc sống thì phải sống ngay trong lòng thực tại mà nhiệm vụ của chính mình”, chứ không phải bám vào mô lý thuyết “bồng bong” đầy mâu thuẫn đã không chỉ khai thác được chức năng trí tuệ và tiếng cười mà còn bỏ ngỏ những khả năng suy luận, làm cho tác phẩm tăng tính gợi mở hơn là áp đặt.

Là một “thể loại chưa đông cứng”, tiểu thuyết Việt Nam đương đại đã và đang có những thử nghiệm mới từ quan niệm nghệ thuật về con người đến phương thức thể hiện, từ chức năng của văn học đến tư cách người nghệ sĩ và trên cả những bình diện về nghệ thuật tự sự. Cùng với hướng vận động mới này, với quan niệm “văn chương bị lặp lại đáng sợ như văn chương nhạt nhẽo” và ý thức lao động nghệ thuật “nghiêm túc và có bản lĩnh”, không ngừng tìm tòi, sáng tạo, Nguyễn Việt Hà đã tạo được dấu ấn riêng trong quá trình làm biến đổi tiểu thuyết đáp ứng những “nhu cầu thời đại” trên con đường khám phá hiện thực và con người.